

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІСТИТУТ ІМ. Ф. РАКОЦІ ІІ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІМ. АНТОНІЯ ГОДИНКИ

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
HODINKA ANTAL NYELVÉSZETI KUTATÓKÖZPONT

ÉRTÉKEK ÉS KIHÍVÁSOK

A 2015. március 26–28. között Beregszászon a Nyelvi és kulturális sokszínűség
Kelet-Közép-Európában: érték és kihívások című konferencián elhangzott
előadások anyagai

I. kötet: Nyelvtudomány

Szerkesztette:

Gazdag Vilmos – Karmacs Zoltán – Tóth Enikő

Autdor-Shark
Ungvár, 2016

NYELVTÖRVÉNYEK UKRAJNÁBAN (1989–2014)

CSEERNICSKÓ ISTVÁN

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Bevezetés

Az ukrainai nyelvi helyzet alapvető problémája, hogy nincs konszenzus abban a kérdésben, milyen szerepe van a szovjet világ utáni új identitás konstruálásában és a nemzetépítésben az ukrán nyelvnek; milyen státusszal bírjon Ukrajnában az orosz nyelv; és milyen funkciókat kaphatnak más kisebbségi nyelvek (Arel 1995, Kuzio 1998, Janmaat 2000, Stepanenko 2003, Kulyk 2006, 2011, 2014, Shumlianskyi 2010, Polese 2011, Zhurzhenko 2014). Az ilyen kérdéseket nem ritkán nyelvtörvények révén rendezti az állam. Ebben a kontextusban vizsgáljuk meg, hogy Ukrajna miként szabályozza a nyelvek helyzetét és használatát. Tanulmányunkban azonos szempontok szerint hasonlítjuk össze Ukrajna négy törvényét:

- Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság nyelveiről (hatályos: 1989–2012).¹
- A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának ratifikálásáról (hatályos 2003 óta).²
- A nyelvpolitika alapjairól (2012-től hatályos).³
- A nyelvek használatának rendjéről Ukrajnában (tervezet, 2012/2014).⁴

Az összevetés révén bemutatjuk az 1989–2014 közötti időszak ukrainai nyelvpolitikai jogalkotásának fő dokumentumait. Annak ellenére, hogy 1991 óta több tucat nyelvtörvény-tervezetet nyújtottak be Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa elé (Vyshniak 2009: 128), három törvény szövege mellett csupán egyetlen tervezetre voltunk tekintettel. Azt a tervezetet vontuk be az elemzésbe, amellyel kétszer (2012-ben és 2014-ben) is szeretnék volna felváltani a 2012-ben elfogadott nyelvtörvényt, és amelynek kidolgozásában központi szerepet játszott Leonid Kravcsuk, a független Ukrajna első elnöke.

Az összevetett dokumentumok

Az 1989-es nyelvtörvény (NyT1989)

A függetlenné válás előtt, még 1989-ben elfogadott nyelvtörvény kompromisszum volt az ukránosítás és a Szovjet-Ukrajnában meglévő status quo fenntartása között (Arel 1995: 599, Besters-Dilger 2011: 354). Kulyk (2006: 310) szerint a törvény egyaránt elősegítette az ukrán nemzetépítést és az orosz nyelv folyamatos jelenlétét az élet számos területén. Ulasiuk (2012: 33–34) szerint „Bár a törvény nem biztosít második államnyelvi státuszt az oroszoknak, »a nemzetek közötti érintkezés nyelve a Szovjetunió népei között« pozícióját megerősítették”. Bilaniuk (2003: 50) azonban úgy értékeli, hogy a NyT1989 „az első jogi lépéseket jelentette az ország de-szovjetizálása és 1991-es függetlenné válása felé”.

¹ Закон України про мови в Українській РСР. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/8312-11> (2015.06.25.)

² Закон України „Про ратифікацію європейської хартії регіональних мов або мов меншин.” <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/802-15> (2015.06.25.)

³ Закон України „Про засади державної мовної політики.” <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (2015.06.25.)

⁴ Закон України „Про порядок застосування мов в Україні.” http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0332.html (2015.08.22.)

Ukrajna törvénye „A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának ratifikálásáról” (ECRML/UA)

Ukrajna először 1999-ben ratifikálta a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját.⁵ A dokumentum azonban nem lépett hatályba. A törvényt 2000. július 12-én hatályon kívül helyezte Ukrajna Alkotmánybírósága.⁶ Ezt követően a ratifikációs törvénynek több változatát dolgozták ki (Kresina–Yavir 2008: 196). Azonban a Karta következő ratifikálására csak 2003. május 15-én került sor. A ratifikációs dokumentum 2005. szeptember 19-én került letétbe az ET főtitkáránál, s a Karta 2006. január 1-től lépett hatályba Ukrajnában.

A dokumentumot rengeteg kritikával illették (Aleksiev 2008, Bowring 2014: 74). Vitatták a védelme alá volt nyelvek listáját, különösen azt, hogy az orosz nyelv is szerepel ezek között (Masenko 2007: 38–40). Érveltek amellett, hogy Ukrajnában az ECRML-t rossz fordításban ratifikálták⁷, és ez félrevezette a képviselőket, akik a kisebbségi nyelvek védelméről, és nem a veszélyeztetett nyelvek védelméről hoztak törvényt, pedig Ukrajnában nem az orosz, hanem az ukrán szorul védelemre (Maiboroda et al eds. 2008, Shyshkin 2013). 2004-ben 46 parlamenti képviselő kérte, hogy a Karta ratifikációjáról szóló törvényt nyilvánítsák alkotmányellenesnek. A képviselők véleménye szerint a Karta ratifikációja hatalmas anyagi terheket ró Ukrajnára, és a ratifikáció során ezt nem vették figyelembe. Az Alkotmánybíróság azonban elutasította a képviselői beadvány tárgyalását⁸ (Kresina–Yavir 2008: 200–201). Olyan vélemény is van, mely szerint a Karta implementációjára moratóriumot kell hirdetni Ukrajnában, és új ratifikációs törvényt kell alkotni, melyben mindenképpen felül kell vizsgálni és pontosítani szükséges a védelemre szoruló nyelvek listáját (Shemshuchenko–Horbatenko 2008: 162).

Ukrajna Igazságügyi Minisztériuma 2006. május 10-én kiadott jogi állásfoglalása szerint az ECRML hibás fordítása miatt a nemzetközi dokumentum ratifikálása politikai, jogi és társadalmi problémákat okozott Ukrajnában.⁹ Az ET szakértői jelentése¹⁰ is kitér arra, hogy az ukrán fél új fordítást szeretne készíttetni a Kartáról. Ám erre máig nem került sor.

Ukrajna törvénye „Az állami nyelvpolitika alapjairól” (NyT2012)

A NyT2012-t több próbálkozás után, politikai háttéralkuk közepette, botrányos körülmények között fogadta el a parlament 2012. július 3-án, s hosszú és fordultatos volt az út addig, amíg a megszavazott dokumentumot aláírta Volodimir Litvin, a parlament akkori

⁵ Закон України „Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.” <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1350-14> (2015.06.25.)

⁶ <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v009p710-00> (2015.06.25.)

⁷ Egyesek szerint a fordítók nem a Karta eredeti angol vagy francia nyelvű szövegét fordították ukránra, hanem az orosz fordítást (Kresina–Yavir 2008: 197). Többen úgy vélik (pl. Shevchuk–Trach 2009: 100, Ruda 2012: 29, Radevych–Vynnytskyi 2013: 63), a Karta eredeti angol, illetve francia címében szereplő „regional or minority languages” és „langues regionales ou minoritaires” terminust nem úgy kellett volna ukránra fordítani, hogy „регіональні мови або мови меншин” (ez szerepel a ratifikációs törvényben), hanem így: „регіональні або міноритарні мови”. A két verzió közötti különbség az, hogy az első esetben a Karta hatálya minden olyan nyelvre kiterjed Ukrajnában, amelyek nem rendelkeznek államnyelvi státussal (kisebbségi nyelvek), a második verzió szerint azonban csak azokra a nyelvekre, amelyek valóban védelemre szoruló, veszélyeztetett nyelvek.

⁸ <http://npa.iplex.com.ua/doc.php?uid=1077.1288.0> (2015.06.25.)

⁹ <http://old.minjust.gov.ua/7477> (2015.06.25.)

¹⁰ http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/UkraineECRML1_en.pdf (2015.06.23.), 4. o.

házelnöke, majd az akkor hatalma teljében lévő elnök, Viktor Janukovics (Csernicskó–Fedinec 2015). Végül 2012. augusztus 10-én jelent meg a *Голос України* [Ukrajna Hangja] című hivatalos lapban, és ezzel hatályba lépett az „Ukrajna törvénye az állami nyelvpolitika alapjairól”.¹¹ A törvényt többször próbálták alkotmányellenesnek minősíteni. 2012-ben például 51 parlamenti képviselő kérte ezt az Alkotmánybíróságtól. A beadványozók szerint a törvény cikkelyei „módosítják az ukrán nyelvnek Ukrajnában való használatának a kereteit, [...] hozzájárulnak a regionális nyelveknek az államnyelvvel szembeni dominanciájának a kialakulásához”. Az Alkotmánybíróság 2013. március 27-i 10-y/2013. sz. állásfoglalása szerint a parlamenti képviselők beadványa „feltételezéseket fogalmaz meg”, és „a feltételezések nem tekinthetők megfelelő érveknek a jogi dokumentum, vagy annak bizonyos rendelkezései alkotmányellenesnek való nyilvánításához”.¹²

2014. július 7-én 57 parlamenti képviselő ismét az Alkotmánybírósághoz fordult a NyT2012 ügyében. Indoklásuk¹³ szerint: a törvény szűkíti az államnyelv használati körét; megengedi, hogy bizonyos nyilvános helyzetekben ne használják az államnyelvet; a törvény csak 18 nyelvet védelmez, további 12 kisebbségi nyelv diszkriminatív módon kimaradt a törvényből; a törvényt a parlamenti házszabály megsértésével fogadták el.

Mivel az Alkotmánybíróság nem tárgyalta a beadványt, 2015. június 18-án Kijevben az Alkotmánybíróság épülete előtt társadalmi aktivisták követelték, hogy nyilvánítsák alkotmányellenesnek a NyT2012-t.¹⁴ Az Alkotmánybíróság a kérdésben hozzá forduló egyik társadalmi aktivistának 2015. július 16-án 4-14-18/1352. számú levelében adott válaszában kifejtette, hogy mivel a nyelvtörvényt előbb eltörölték, majd az erről szóló jogszabály nem lépett hatályba, illetve a parlament új nyelvtörvény kidolgozásával bízott meg egy bizottságot, a parlamenti képviselők beadványának tárgyalását elhalasztotta, ám továbbra is folyik a határozathozatalhoz szükséges anyagok előkészítése.¹⁵

A Kravcsuk féle nyelvtörvény-tervezet (KT)

2013. november 21-én kiderült, hogy az államcsőd felé tartó Ukrajna elnöke nem fogja aláírni Vilniusban az Európai Unió és Ukrajna közötti társulási megállapodást, illetve a szabadkereskedelmi egyezményt. A kormány a belpolitikai öngyilkossággal felérő szigorú és népszerűtlen megszorításokat erőltető IMF-hitel helyett a sokkal kedvezőbb feltételekkel kínált oroszországi kölcsönt választotta.

November 23-án Kijevben tüntetések kezdődtek Ukrajna európai integrációjáért. A főváros főterén¹⁶ kibontakozott tiltakozások egy ideig békésen zajlottak. Ez volt a *Méltóság Forradalma* [Революція Гідності]. November 30-án a rendőrség indokolatlanul brutális beavatkozása a langyos tiltakozást országos megmozdulássá terebélyesítette. 2014. január 16-án az elnök mögött álló parlamenti többség több törvényt módosított az állampolgárok gyülekezési jogának korlátozására. Ennek hatására a tüntetés halálos áldozatokkal járó, kontrollálatlan erőszakhullámba torkollott.

¹¹ Закон України „Про засади державної мовної політики”. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (2015.06.25.)

¹² <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v010u710-13> (2015.06.23.)

¹³ <http://ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=252116> (2015.06.23.)

¹⁴ <http://language-policy.info/2015/06/movnyj-zakon-maje-buty-vyznanyim-nekonstytutsijnym-aktyvisty/> (2015.06.23.)

¹⁵ <http://vysnovky.com/separateopinion/2063-golova-ksu-viznav-shcho-chekaje-vkazivok-vid-prezidenta> (2015.06.10.)

¹⁶ Kijev központi terének neve ukránul *Майдан Незалежності* [Függetlenség tere], ám a főváros lakosai leggyakrabban *Майдан* [Tér] néven emlegetik, ezért a híradásokban is gyakran *Maidan*-ként szerepelt. Innen ered a mozgalomnak a sajtóban gyakran használt elnevezése: *Euromaidan*/ *Євромайдан*.

2014. január 28-án a parlament visszavonta a január 16-ai törvényeket¹⁷, és lemondott Mikola Azarov kormányfő. Február 21-én úgy tűnt, nemzetközi közvetítéssel talán sikerül úrrá lenni a káoszon. Aznap este az ukrán fővárosban a lengyel diplomácia erőteljes fellépése mellett¹⁸, a lengyel, a francia, a német és az orosz külügyminiszter jelenlétében Janukovics elnök megállapodást írt alá három ellenzéki pártelnökkel. Arszenij Jacenyuk a Haza [Батьківщина], Vitalij Klicsko az Ütés [Удар] és Oleh Tyahnibok a Szabadság [Свобода] képviselőjében írta alá azt a dokumentumot, amelyben a harcok felfüggesztéséről és előrehozott demokratikus választások megtartásáról egyeztek meg a felek. Az aláírást követő órákban azonban máig ismeretlen és azonosítatlan mesterlövészek tüzet nyitottak a Majdanon tartózkodókra. A lövészek mindkét irányba tüzeltek: 14 rendőr és 45 tüntető esett áldozatul, 85-en megsebesültek.¹⁹ Február 22-én Janukovics elmenekült az országból. A parlamentben azonnal gyors átrendeződés következett be. Ugyanazokkal a képviselőkkel, de már más pártszínekben gyorsan új parlamenti többség alakult. Az új parlamenti hatalom február 23-án – a Haza²⁰ frakciójához tartozó Vjacseszlav Kirilenko képviselő előterjesztésére – a nyelvtörvény eltörléséről fogadott el jogszabályt.²¹ Oroszország azonnal bejelentette: védelmébe veszi az ukrainai orosz anyanyelvű közösséget, megvédi őket az ukrán nacionalizmustól. Az 1954-ben a Szovjetunió belüli az Orosz Föderációtól az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz csatolt Krími Autonóm Köztársaság területén már aznap megjelentek az orosz hadsereg felségjelzés nélküli fegyveresei, a közbeszédben „zöld emberkék”-ként [зелені чоловічки] emlegetett katonák (Fedinec 2014: 41).²²

Az Ukrajna elnöki posztját és a parlament házelnöki tisztjét akkor egy személyben ideiglenesen betöltő Olekszandr Turcsinov a helyzetet mérlegelve február 27-én úgy döntött, nem írja alá a 2012-es nyelvtörvényt hatályon kívül helyező dokumentumot. Az állami nyelvpolitika alapjairól 2012-ben hozott törvény tehát hatályban maradt. A nyelvtörvény hatályon kívül helyezése helyett Turcsinov javaslatot tett egy új nyelvtörvény kidolgozására.²³ A parlament március 4-ei ülésén határozott a nyelvtörvényt előkészítő bizottság létrehozásáról.²⁴ A 11 tagú bizottságban minden akkori parlamenti frakció képviselői helyet kaptak. Elnöke Ruszlan Kosulinszkij, a parlament egyik alelnöke, a szélsőjobboldali Szabadság [Свобода] Párt képviselője lett.

A bizottság összesen öt ülést tervezett. Háromra azonban nem került sor, mert a bizottság tagjai a határozathozatalhoz elégtelen számban jelentek meg. Március 4-ei első ülésén a bizottság arról döntött, hogy a képviselők javaslatai alapján szakértőket (köztük

¹⁷ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/732-18> (2015.06.23.)

¹⁸ „Ha nem támogatják [az egyezséget], statárium lesz, mindannyian halottak lesznek” – figyelmeztette Kijevben Radosław Sikorski az akkori ukrán ellenzéki politikusokat. <https://www.youtube.com/watch?v=PoKyqoiq5b4> (2015.07.08.)

¹⁹ A 2013 decembere és 2014 februárja között a Majdanon életüket vesztett áldozatokra „Égi Század”-ként [Небесня сотня] emlékeznek.

²⁰ A párt egyik vezetője a kijevi tiltakozások eredményeként a börtönből közvetlenül azelőtt szabadult Julia Timosenko volt miniszterelnök.

²¹ Ukraine abolishes law on languages of minorities, including Russian (2014.02.23.) [http://rbth.co.uk/news/2014/02/23/ukraine_abolishes_law_on_languages_of_minorities_including_russian_34486.html] A jogszabály szövege: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45291 (2015.06.10.)

²² 2014. március 16-án a Krím-félsziget lakosai orosz támogatással szervezett népszavazáson nyilvánították ki, hogy csatlakozni szeretnének Oroszországhoz, amely március 18-án Moszkvában aláírt szerződéssel csatolta a Krímet az ország területéhez.

²³ <http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/88685.html> (2015.06.25.)

²⁴ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-18> (2015.06.25.)

nyelvészeket, irodalmárokat, művészeket) kér fel Ukrajna egész területéről, hogy tanácskozási joggal vegyenek részt a munkában.²⁵ Meghatározták azt is, hogy az új törvénytervezet kidolgozása során – Ukrajna Alkotmányának 10. cikkelyéből kiindulva – az alábbi dokumentumokat tekintik alapnak:

- (a) az 1989 és 2012 között hatályban lévő nyelvtörvény;
- (b) a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája;
- (c) a Karta ukrainai ratifikációs törvénye;
- (d) a hatályos nyelvtörvény;
- (e) egy 2013. január 10-én három ellenzéki párt képviselői által kidolgozott nyelvtörvény-tervezet szövege²⁶;
- (f) egy Leonid Kravcsuk által vezetett munkacsoport által kidolgozott (de a parlament elé be nem nyújtott) tervezet.²⁷

Az egy hét múlva sorra kerülő ülésen kiegészítették azoknak az alapul vett dokumentumok listáját „Az állami nyelvpolitika koncepciója”-val (Koncepció 2010), illetve a Velencei Bizottság²⁸ és az EBESZ kisebbségi főbiztosa²⁹ által a 2012-es nyelvtörvény tervezetei kapcsán kiadott állásfoglalásokkal. A képviselők ezen az ülésen többségi szavazással arról is határoztak, hogy nem dolgoznak ki új jogszabálytervezetet. Helyette a Kravcsuk vezette munkacsoport tervezetét tekintik alapnak.³⁰ Ezt a csoportot még Janukovics kérte fel 2012 végén arra, hogy „tökéletesítse” az új nyelvtörvényt.³¹ A bizottság létrehozásának kiváltó oka az ország jelentős részén 2012-ben kibontakozott nyelvtörvény elleni tiltakozáshullám volt.³² Kosulinszkij a parlament április 11-i ülésén hivatalosan is bejelentette, hogy a Kravcsuk vezetésével 2012-ben kidolgozott nyelvtörvénytervezetet terjesztik be a parlament elé. A tervezethez a bizottság egyes tagjai és több felkért szakértő számos kritikai kommentárt fűzött (Hodinka 2014).³³ Ezért Kosulinszkij elmondta, hogy a tervezet szövegét a parlamenti vita előtt elküldik véleményezésre a Velencei Bizottsághoz, az EBESZ-hez, az Európa Tanácshoz, valamint minden ukrainai nemzeti kisebbség képviselőihez.³⁴

A törvények összehasonlítása

Megvizsgáljuk, hogy a négy dokumentum:

- milyen nyelvekre terjed ki;
- hogyan határozza meg az ukrán nyelv státuszát;
- milyen státuszt biztosít az orosz nyelvnek és a többi kisebbségi nyelvnek;
- milyen feltételek esetén teszi lehetővé a kisebbségi nyelvek használatát a regionális és helyi állami, önkormányzati hivatalokban;
- milyen közigazgatási egységek szintjén engedélyezi a kisebbségi nyelvek hivatalos használatát;

²⁵ <http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/89010.html> (2015.02.09.)

²⁶ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45410 (2015.06.12.)

²⁷ <http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/89010.html> (2015.02.09.)

²⁸ Például [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(2011\)010-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(2011)010-e) és [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)047-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)047-e) (2015.06.12.)

²⁹ Assessment 2010.

³⁰ <http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/89249.html> (2015.06.25.)

³¹ <http://tyzhden.ua/News/57359> (2015.06.25.)

³² Lásd például: <http://www.unian.ua/politics/669714-aktsiji-proti-movnogo-zakonu-vidbuvayutsya-v-bagatoh-mistah-ukrajini.html> (2015.06.25.)

³³ <http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/90599.html> (2015.06.25.)

³⁴ <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/5239.html> (2015.06.25.)

- előírja-e, vagy csupán engedélyezi (bizonyos feltételek esetén) a kisebbségi nyelvek hivatalos használatát;
- előírja-e a hivatalnokok számára a kisebbségi nyelvek ismeretét ezeknek a nyelveknek az elterjedési területén;
- lehetővé teszi-e az államnyelv használatának elkerülését azokban a helyzetekben, ahol a kisebbségi nyelvek használhatók a hivatalokban;
- hogyan szabályozza a kisebbségi nyelven folyó oktatást;
- lehetővé teszi-e a kisebbségi nyelvek megjelenését egy olyan szimbolikus helyen, mint a személyes okmányok (személyi igazolvány, iskolai végzettséget igazoló okirat).

A NYT1989 [3] és a ECRML/UA [2] az ukrainai nemzeti kisebbségek nyelveire terjed ki. A NYT2012 [7.2] és KT [5.1] azonban a törvények hatálya alá vont nyelvek anyanyelvi beszélőinek jogait határozza meg.³⁵ A különbség lényeges. Ukrajnában ugyanis jelentős eltérés van a lakosság nemzetiségi és anyanyelvi összetétele között. A népszámlálások során sokkal nagyobb arányban vallották magukat ukrán nemzetiségűnek, mint ukrán anyanyelvűnek (1. táblázat).

1. táblázat. Ukrajna lakossága nemzetiség³⁶ és anyanyelv³⁷ szerint
(2001-es census adatai alapján, fő)

	nemzetiség	anyanyelv
ukrán	37 531 510	32 570 743
orosz	8 334 141	14 273 670
belarusz	275 763	56 249
moldáv	258 619	185 032
krími tatár	248 193	231 382
bolgár	204 574	134 396
magyar	156 566	161 618
román	150 989	142 671
lengyel	144 130	19 195
zsidó (jiddis)	103 591	3 307
örmény	99 894	51 847
görög	91 548	6 029
cigány	47 587	22 603
német	33 302	4 206
gagauz	31 923	23 765
szlovák	6 397	2 768
karaim	1196	96
krimcsak	406	21
ruszin	10183	6725
egyéb	510 390	143 142
nem adta meg	–	201 437

³⁵ Ebben a részben a szögletes zárójelbe tett számok azt jelölik, hogy a tárgyalt részt az adott törvény melyik cikkelye tartalmazza. A [7.2] például azt jelzi: 7. cikkely 2. pont.

³⁶ Forrás: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (2015.06.14.)

³⁷ Forrás: <http://ukrcensus.gov.ua/eng/notice/news.php?type=2&id1=21> (2015.06.14.)

A 2. táblázatban azt foglaltuk össze, hogy a 2001-es census adatai alapján a lakosság mekkora részét érintik/érintenék az elemzett törvények akkor, ha a) a nemzeti kisebbségek nyelveire, illetve b) ha a kisebbségi nyelvek anyanyelvi beszélőire terjed(ne) ki a hatályuk (vastag betűvel azt jelöltük, ami az adott jogszabály tárgya).

2. táblázat. A lakosság mekkora részére terjed(ne) ki az adott törvény hatálya, ha a nemzeti kisebbségek nyelveit, illetve ha a kisebbségi nyelvek anyanyelvi beszélőire terjed(ne) ki
(a 2001-es census adatai alapján)

	NYT1989	ECRML/UA	NYT2012	KD
nemzetiség szerint	22,18	20,81	21,14	21,12
anyanyelv szerint	32,05	31,60	31,77	31,75

A NYT1989 minden ukrainai nemzeti kisebbség nyelvét védelmezi, összesen közel 130 nyelvet (Bowring 2009: 84). Bár a Karta a regionális vagy kisebbségi nyelvek védelmét tekinti tárgyának, az ECRML/UA Ukrajna 13 nemzeti kisebbségének nyelveire terjed ki. A NYT2012 18 ukrainai regionális vagy kisebbségi nyelv anyanyelvi beszélőinek jogait rögzíti. A KT eggyel kevesebb regionális vagy kisebbségi nyelv beszélőinek jogait kodifikálja, mint a NYT2012: a ruszin nem szerepel a listában (3. táblázat).³⁸

3. táblázat. Milyen nyelvekre terjed ki a törvények hatálya

NYT1989	ECRML/UA	NYT2012	KT
Minden ukrainai nemzeti kisebbség nyelve. Kb. 130 nyelv (a lakosság 22,18%-a).	13 nemzeti kisebbség nyelve: belarusz, bolgár, görög, gagauz, zsidó (sic!), krími tatár, moldáv, német, lengyel, orosz, román, szlovák és magyar (a lakosság 20,81%-a).	18 regionális vagy kisebbségi nyelv anyanyelvi beszélői: orosz, belarusz, bolgár, örmény, gagauz, jiddis, krími tatár, moldáv, német, újböög, lengyel, roma, román, szlovák, magyar, ruszin, karaim, krimcsak (a lakosság 31,77%-a).	17 regionális vagy kisebbségi nyelv anyanyelvi beszélői: belarusz, bolgár, örmény, gagauz, jiddis, karaim, krími tatár, krimcsak, moldáv, német, újböög, lengyel, roma, orosz, román, szlovák, magyar (a lakosság 31,75%-a).

Egyáltalán nem mindegy tehát, hogy az egyes jogszabályok a nemzeti kisebbségek nyelveinek, vagy az egyes nyelvek anyanyelvi beszélőinek a jogait védik. A 2001-es census idején 5,5 millió ukrán nemzetiségű vallotta orosz anyanyelvűnek magát (4. táblázat). Így az orosz nemzeti kisebbséghez tartozók aránya 17,28% volt, az orosz anyanyelvűeké viszont jóval magasabb. Az 5,5 millió orosz anyanyelvű ukrán (a lakosság 11,5%-a) a többségi etnikum tagja, de anyanyelvi szempontból a kisebbségi nyelvek beszélői közé tartoznak.

³⁸ A ruszint Ukrajna a NYT2012 megjelenésével ismerte el önálló nyelvként: korábban a hivatalos ukrán álláspont az volt, hogy a ruszin az ukrán egyik nyelvjárása, a ruszinok pedig az ukránok egyik néprajzi csoportja, szubetnosza (Csernicó 2013: 321–330).

4. táblázat. Ukrajna lakossága anyanyelv és nemzetiség szerint a 2001-es census adatai alapján

NEMZETISÉG ÉS ANYANYELV	FŐ	%
ukrán nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	31 970 728	66,27
orosz nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	328 152	0,68
ukrán anyanyelvű nemzeti kisebbségek	278 588	0,58
UKRÁN ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	32 577 468	67,53
orosz nemzetiségű orosz anyanyelvűek	7 993 832	16,57
ukrán nemzetiségű orosz anyanyelvűek	5 544 729	11,49
orosz anyanyelvű nemzeti kisebbségek	735 109	1,52
OROSZ ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	14 273 670	29,59
kisebbségek, akiknek anyanyelve és nemzetisége megegyezik	1 129 397	2,34
kisebbségek, akik valamely más kisebbség nyelvét tekintik anyanyelvüknek	260 367	0,54
KISEBBSÉGI ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	1 389 764	2,88
UKRAJNA ÖSSZESEN	48 240 902	100

A NYT1989 [2], NYT2012 [6] és KT [4] egyaránt az ukránt definiálja egyetlen államnyelvként (az ECRML/UA nem szól az államnyelvről).

A NYT1989 az oroszzt „a nemzetek közötti érintkezés nyelve a Szovjetunió népei számára” státusszal ruhazza fel [4]. Az orosz kiemelt státusát az 1996-ban elfogadott Alkotmány is megerősíti (Stepanenko 2003: 117). A másik három dokumentum nem szól külön az orosz státusáról. A NYT1989 és az ECRML/UA szerint az orosz egyike az ukrainai nemzeti kisebbségek nyelveinek, a NYT2012 és a KT szerint egy a regionális és kisebbségi nyelvek sorában. Pedig az orosz – történelmi okokból, az országban betöltött funkciói szempontjából és beszélői számát tekintve egyaránt – jelentősen kiemelkedik a viszonylag kis számú beszélővel rendelkező ukrainai kisebbségi nyelvek közül. Az orosz nyelv különleges helyzetére Ukrajnában a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának szakértői testülete is felhívta Ukrajna figyelmét 2010. november 27-én kiadott értékelésében (Ruda 2012: 28, Ulasiuk 2012: 38). Az 5. táblázatból kiderül, hogy etnikai alapon az ukrainai kisebbségek között 77,89% az orosz nemzetiségűek aránya, anyanyelv szerint pedig a nyelvi kisebbséghez tartozók között 91,13% orosz ajkú. Ukrajna lakosságán belül az ukrán és orosz nemzetiségűek együttes aránya 95,1%, az ukrán és orosz anyanyelvűek együtt a népesség 97,1%-át teszik ki.

5. táblázat. Ukrajna kisebbségi állampolgárai nemzetiség és anyanyelv szerint a 2001-es census adatai alapján

Kisebbségek	Fő (%)	Ebből:	Fő	Arányuk az összlakosságon belül (%)	Arányuk a kisebbségek között (%)
Nemzetiség szerint	10 699 209 (22.18%)	Orosz	8 334 141	17.28	77.89
		Más nemzetiségek	2 365 068	4.90	22.11
anyanyelv szerint	15 663 434 (32.47%)	Orosz	14 273 670	29.59	91.13
		Más anyanyelvűek	1 389 764	2.88	8.87

A NYT1989 nemzeti kisebbségek nyelveiként definiálja az országban használatos kisebbségi nyelveket [3]. Annak ellenére, hogy a Karta eredetileg a regionális vagy kisebbségek nyelveit védelmezi, az ukrainai ratifikációs törvényben az áll, hogy 13 „nemzeti kisebbség nyelveire” terjed ki [2]. A NYT2012 [7.2] és a KT [5.1] „regionális vagy kisebbségi nyelvek”-et említ.

Az Alkotmánybíróság 1999. december 14-én kelt 10-пп/99. számú hivatalos értelmezése szerint Ukrajna egyetlen államnyelve az ukrán; az államnyelv egyben hivatalos nyelv is.³⁹ Ugyanakkor az állásfoglalás 2. bekezdés 1. pontja értelmében az a tény, hogy Ukrajnának csak egy államnyelve van, nem jelenti azt, hogy kizárólag az ukrán nyelv használható hivatalos nyelvi funkcióban közéleti, nyilvános kommunikációs eszközként: „Az államnyelv mellett a végrehajtó hatalom helyi szerveinek, a Krími Autonóm Köztársaság szerveinek, valamint a helyi önkormányzatok hatáskörének a gyakorlása során az ukrainai törvények által meghatározott rend és keretek között használható az orosz és más kisebbségi nyelvek is.”

A regionális vagy kisebbségi nyelvek használati körének a kiszélesítése nem csökkenti az államnyelv használati körét. Az ukrán nyelv Ukrajna állam- és hivatalos nyelveként Ukrajna egész területén kötelezően használatos a törvényhozói, a végrehajtói és az igazságszolgáltatási szervek hatáskörének a gyakorlásában, a nemzetközi szerződésekben, az oktatási folyamat minden szintjén az összes oktatási intézményben (Tóth–Csernicskó 2014: 26–28). Az Alkotmánybíróság fent említett 1999-es állásfoglalása előírja az államnyelv kötelező használatát Ukrajna egész területén az államigazgatásban és az önkormányzatok munkája során. Az ECRML/UA és a NYT2012 elfogadása után gyakori érv volt, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelvek kizorítják az államnyelvet a hivatalokból. Azonban mindegyik elemzett jogszabály több cikkelyben is kiemeli, hogy az államnyelv használata kötelező a törvényhozó és végrehajtó szervek, az önkormányzatok munkájában, illetve az oktatásban is (6. táblázat).

6. táblázat. Az államnyelv kötelező használatát előíró passzusok az elemzett jogszabályokban

NYT1989	ECRML/UA	NYT2012	KT
A törvényhozó és végrehajtó szervek, önkormányzatok munkájában és oktatásban az ukrán mint államnyelv használata kötelező. [több cikkelyben is]	Az államnyelv támogatására, fejlesztésére vonatkozó lépések nem értelmezhetők úgy, mint amelyek korlátozzák a kisebbségi nyelvek használatát. [5]	Az ukrán mint államnyelv használata kötelező a törvényhozó és végrehajtó szervek számára és az oktatásban Ukrajna egész területén. [6.2]	Az ukrán mint államnyelv használata kötelező a törvényhozó és végrehajtó szervek számára és az oktatásban, valamint a társadalmi élet nyilvános szférájában Ukrajna egész területén. [4.2]

Bizonyos feltételek mellett mindegyik törvény lehetővé teszi a kisebbségi nyelvek megjelenését is a nyilvános szférában, az államnyelv mellett. Az elemzett jogszabályok többsége demográfiai küszöböt szab a kisebbségi nyelvek hivatalos szituációkban történő használatához (7. táblázat).

³⁹ <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v010p710-99> (2015.06.25.)

Az NYT1989 abban az esetben teszi lehetővé a nemzeti kisebbségek nyelveinek használatát az állami hivatalokban, ha egy közigazgatási egység határain belül az adott nemzeti kisebbség képviselői abszolút többséget alkotnak [3].

A NYT2012 szerint akkor használhatók a hivatalokban, helyi önkormányzatokban a regionális vagy kisebbségi nyelvek, ha anyanyelvi beszélőik aránya eléri a 10%-ot egy adminisztratív egység területén [7.3]. Ilyen esetekben a törvény kötelezően előírja a kisebbségi nyelv használatát a szóbeli és írásbeli ügyintézésben. A helyi önkormányzatoknak határozataikat is publikálniuk kell az ukrán mellett kisebbségi nyelven is [7.7, 10–11].

A KT az NYT2012-ben meghatározott 10%-os arányt 30%-osra kívánja emelni [5.2]. A törvény alkalmazása azonban nem automatikus. Ha egy adminisztratív egység területén a kisebbségi nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 30%-ot, akkor egy kezdeményező csoportnak a törvény alkalmazásához össze kell gyűjtenie a lakosság 30%-ának aláírását. Az összegyűjtött aláírásokat a megyei önkormányzathoz kell továbbítani, amely a parlament elé terjeszti be a helyi önkormányzat igényét a kisebbségi nyelv használatára. A kisebbségi nyelv csak akkor alkalmazható az államnyelv mellett a helyi állami hivatalokban, ha ezt a parlament (minden település esetében külön-külön) jóváhagyja.

A ECRML/UA nem határoz meg konkrét demográfiai küszöböt. Ehelyett úgy fogalmaz, hogy engedélyezi a regionális vagy kisebbségi nyelv használatát ott, ahol ezt a regionális vagy kisebbségi nyelveket használók száma indokolja [4c].

**7. táblázat. A kisebbségi nyelvek használatának demográfiai küszöbe
Ukrajnában**

NYT1989	ECRML/UA	NYT2012	KT
Azokon a közigazgatási egységeken belül, ahol az adott nemzeti kisebbség képviselőinek aránya magasabb, mint 50%. [3.]	Nincs konkrétan meghatározva.	Ha egy közigazgatási egység területén a 18 közül egy (vagy több) nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 10%-ot. [7.3]	Ha egy település területén a 18 közül egy nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 30%-ot. [5.2]

Az ECRML/UA nem határozza meg pontosan azt sem, milyen közigazgatási egység területén használhatóak a regionális vagy kisebbségi nyelvek. A NYT1989 [3] és NYT2012 [1] pontosan körülírja, hogy a kisebbségi nyelvek használata a megyei, járási és települési (város, városi típusú település és falu) szintű közigazgatási egységek területén használható. Hiába 29,59% tehát az orosz anyanyelvűek aránya Ukrajnában, a NYT2012 szerint országos szinten csak az ukrán államnyelv és hivatalos nyelv. A KT szűkítené a kisebbségi nyelvek használati körét. A tervezet az egyéb feltételek teljesülése esetén is csak települési szinten tenné lehetővé a kisebbségi nyelvek használatát az állami hivatalokban, a megyék és a járások szintjén nem [5.2].

Ahhoz, hogy a kisebbségi nyelveket használni lehessen az önkormányzatok munkájában, olyan állami tisztviselőkre van szükség, akik ismerik ezeket a nyelveket. A NYT1989 előírja, hogy az állami tisztviselőknek ismerniük kell az ukrán és az orosz nyelvet. Emellett – azokon a területeken, ahol a nemzeti kisebbségek képviselői többséget alkotnak – a hivatali teendők ellátásához szükséges szinten a nemzeti kisebbség nyelvét is [6]. Az ECRML/UA-ban azt vállalta Ukrajna, hogy lehetőség szerint a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatának területein ezeket a nyelveket ismerő

köztisztviselőket neveznek ki [4c]. A NYT2012 [11.3] és a KT [9.3] nem írja elő egyértelműen a kisebbségi nyelvek ismeretét, csak (meghatározott feltételek esetén) a használatát.

Az NYT1989 [25] és NYT2012 [20] szerint az oktatás nyelvének megválasztása elidegeníthetetlen jog; utóbbi törvény az óvodától a felsőoktatásig az oktatás minden szintjén garantálja az anyanyelven folyó oktatást. Az ECRML/UA szerint csak azoknak a kisebbségi tanulóknak biztosított az anyanyelvi oktatás joga, akiknek családja ezt kívánja, és létszámuk elegendőnek minősül [4a]. A KT szerint a nem állami oktatási intézmények saját maguk határozzák meg az oktatás nyelvét [17.3]. Nem ukrán nyelven oktató állami oktatási intézmény csak ott működhet, ahol egy regionális vagy kisebbségi nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 30%-ot, és a parlament jóváhagyta a nyelvtörvény alkalmazását ezen a településen [17.1]. A KT szerint tehát nem lehet állami orosz tannyelvű iskola például Kijevben sem, ahol 2001-ben 25,27% volt az orosz anyanyelvűek aránya.

Szimbolikus, hogy milyen nyelvek jelenhetnek meg az állampolgárok személyazonosságát igazoló dokumentumokban. Az ECRML/UA nem érinti ezt a kérdést. A NYT1989 szerint Ukrajna állampolgárainak személyi igazolványa kétnyelvű: a bejegyzések államnyelven és oroszul szerepelnek benne [14]. A NYT2012 előírja, hogy a személyes okmányokban ukrán nyelven szerepelniük kell az adatoknak; emellett az állampolgár egyéni kérelmére a törvényben megnevezett 18 regionális vagy kisebbségi nyelv egyikén is fel lehet tüntetni a személyes adatokat (ukrán nyelvű az okmány, ha az állampolgár nem nyújt be más igényt) [13.1]. A KT szerint a személyes okmányok nyelve az ukrán, illetve a törvények által előírt más nyelv [10.1]. A jogszabályokban megfogalmazott feltételek teljesülése esetén sem írja elő mindegyik elemzett törvény a kisebbségi nyelvek használatát (8. táblázat). A NYT1989 szerint csupán lehetőség a nemzeti kisebbség nyelvének használata az államnyelv mellett az egyéb előírt feltételek esetén. Az ECRML/UA szintén nem teszi kötelezővé a regionális vagy kisebbségi nyelvek alkalmazását meghatározott esetekben, csupán megengedi azt. A KT számos egyéb tényező és feltétel teljesülése esetén is csupán lehetőséget teremt a regionális vagy kisebbségi nyelv alkalmazására, de nem írja ezt elő. Kizárólag a NYT2012 teszi kötelezővé bizonyos esetekben a kisebbségi nyelvek használatát: három csoportba sorolja az érvényesíthető nyelvi jogokat (Tóth–Csernicskó 2014: 16–18).

Az első csoportba azok a jogok tartoznak, amelyeket a helyi hatalmi szerveknek kötelezően és automatikusan biztosítaniuk kell azoknak a közigazgatási egységeknek a területén, ahol a törvényben felsorolt 18 nyelv közül egy (vagy több) anyanyelvi beszélőnek aránya eléri a 10%-ot. Az ilyen jogok közé tartozik például a helyi államhatalmi és önkormányzati szervek iratainak hivatalos közzététele a kisebbségi vagy regionális nyelven; a hatóságokhoz forduló kisebbségi nyelvet beszélő személyekkel folytatott kommunikációban a hivatalnak a kisebbségi nyelvet kell használnia; a regionális nyelven benyújtott írásbeli beadványokra ugyanezen nyelven kell választ adni; az iskolai oktatásban tanítani kell a kisebbség nyelvét; a földrajzi neveket kisebbségi nyelven is fel kell tüntetni stb.

A második csoportba tartozó jogok alkalmazása és annak mértéke az adott adminisztratív egység (megye, járás, település) képviselő-testületének a határozata alapján kerül meghatározásra. Ezek közé tartozik többek között a regionális nyelv használata a helyi hatalmi szervek munkájában, az ügyvitelben és a dokumentációban; a regionális nyelv használata konferenciákon, gyűléseken és egyéb hivatalos összejöveteleken; a hivatalos hirdetések és közlemények terjesztésében, valamint az államhatalmi szervek nevének a feltüntetésében, a pecséték és bélyegzők szövegeiben, illetve a formanyomtatványokon stb.

A harmadik csoportba tartozó nyelvi jogok érvényesítése az állampolgárok indítványától függ. Írásban kérelmezhetik az állampolgárok, ha a személyi igazolványukban és az iskolai végzettségről szóló dokumentumaikban az államnyelv mellett regionális nyelven is szeretnék látni személyes adataikat, de írásos kérvény alapján élhetnek az iskolai oktatás nyelve megválasztásának jogával is. Az érintett természetes és jogi személyek szándékától függ a választási kampányok nyelve; a reklámok, hirdetések nyelvének megválasztása stb.

8. táblázat. Alkalmazhatók vagy alkalmazandók a törvényben foglalt jogok (a demográfiai küszöb megléte esetén)?

NYT1989	ECRML/UA	NYT2012	KT
Azokon a közigazgatási egységeken belül, ahol egy nemzeti kisebbség képviselőinek aránya magasabb, mint 50%, a nemzeti kisebbség nyelve használata lehetséges az államnyelv mellett. [3., 10–11.]	Azon helyi és regionális hatóságok területén, ahol ezt a regionális vagy kisebbségi nyelveket használók száma indokolja, az állam megengedi ezeknek a nyelveknek a használatát a regionális vagy helyi közigazgatásban, határozataikat, hivatalos dokumentumaik publikálhatók ezeken a nyelveken; használhatják a kisebbségi nyelveket a vitában. [4.c]	Azokon a közigazgatási egységeken belül, ahol egy regionális vagy kisebbségi nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 10%-ot, a kisebbségi nyelv használata kötelező az államnyelv mellett; az önkormányzatok határozataikat ezeken a nyelveken is közzéteszik; használhatják a kisebbségi nyelveket a vitában. [7.7; 10–11.] Bizonyos esetekben az önkormányzat mérlegelheti, hogy használja-e az államnyelv mellett a kisebbségi nyelvet, vagy sem. Néhány esetben egyéni kérésre kerül alkalmazásra a kisebbségi nyelv.	Azokon a településeken, ahol egy regionális vagy kisebbségi nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 30%-ot, és megvannak a kisebbségi nyelv használatához szükséges feltételek (aláírásgyűjtés, parlamenti megerősítés), az államnyelv mellett a kisebbségi nyelv használata is lehetséges . [5.2.; 8.2; 9.]

Összefoglalás: következetlen ukrán nyelvpolitika

A NYT1989 már a függetlenné válás előtt viszonylag kedvező feltételeket teremtett a kisebbségi nyelvek használatához. A következő jogszabály, az ECMRL/UA jelentős visszalépést hozott a nyelvi jogok területén (Bowring 2009: 69). A NYT2012 ismét jelentős mértékben bővítette a kisebbségi nyelvek használati körére vonatkozó jogokat. A KT azonban bizonyos tekintetben nem csupán a NYT2012-höz, hanem még a NYT1989-hez képest is szűkítette a kisebbségek nyelvi jogait.

Ez a trend jól illeszkedik az ukrán nyelvpolitikai és nyelvtervezési tradíciókhoz. Goodman (2009: 20) egyszerűsítve így jellemzi az ukrán nyelvpolitika irányait: „A nyelvtervezés szintjén az ukrán történelmet az »oroszosítás« vagy »ukránosítás« hullámai jellemzik [...]. A hivatalos nyelvpolitika Ukrajnában általában vagy az orosz, vagy az ukrán nyilvános használatának előmozdítását célozta, a másik kizárásával vagy lejárásával”.

Ukrajna azonban nyugati értelemben nem jogállam, és más törvények mellett a nyelvek használatát szabályozó törvényeket sem alkalmazzák következetesen

(Stepanenko 2003: 118, Shemshuchenko–Horbatenko 2008: 169, Besters-Dilger 2009: 281, 2012: 177, Goodman 2009: 22–23, Polese 2011: 47, Maksimovtsova 2013: 109). Hiába írja elő például a NyT2012 [10.1], hogy Ukrajnában a törvényeket ukrán nyelven fogadják el, és az államnyelv mellett oroszul és más regionális vagy kisebbségi nyelveken is publikálják, még a nyelvtörvény hivatalos fordítása sem készült el a kisebbségi nyelveken.

Stepanenko (2003: 129) szerint „Az ellentmondásos állami nyelvpolitika hivatalosan az »egy állam, egy nyelv« modellre orientált, de ugyanakkor a hatóságok valójában a »nyelvi egyensúly« politikáját folytatják Ukrajna két fő nyelve között”. Polese (2011: 43) úgy látja, hogy a nyelvpolitika következtelen alkalmazása a konfliktusok elkerülését szolgálja: „úgy tűnik, hogy a törvények vagy rendeletek csupán részleges alkalmazása az ukrán identitás könnyebb elfogadását segíti azok számára, akik esetleg nem tudják elfogadni az állam által kínált identitásmarkerek teljességét”. Shevchuk és Trach (2009: 102) szerint „Miközben az államapparátust a gazdasági és szociális problémák megoldása nyugtalanítja, a nyelvi kérdést elég gyakran az ellenzékkal való meggyőzés céljaira játszották ki”.

A törvények következtelen alkalmazása, a politikai taktikázás azonban nem hozta meg a társadalmi békét, hanem fokozta a nyelvi kérdéssel szembeni elégedetlenséget az országban. A két nagy nyelvi tábor – az ukrán és az orosz beszélői – gyökeresen ellentétesen látják helyzetüket az országban (Stepanenko 2003, Bowring 2014). Taranenko (2007: 138) szerint „Az ukránpárti és az oroszbarát szellemi és ideológiai elitnek a mai nyelvi helyzet és nyelvpolitika kezelésére irányuló elképzelései összeegyeztethetetlenek”.

Az ukrán identitás és a többségi nyelv megerősítésére tett erőfeszítések mobilizáló erőként hatottak a kisebbségekre, különösképpen az oroszokra. Ennek következtében paradox helyzet állt elő a nyelvi helyzet és az állami nyelvpolitika megítélésében: a kisebbségek elégedetlenek a számukra garantált nyelvi jogokkal, míg a többségi elit aggodódik az ukrán nyelv jelenlegi státusza és jövője miatt (Maiboroda et al eds. 2008: 9, Zaremba–Rymarenko 2008: 276). A nyelvek és identitások küzdelmét Korostelina (2013: 313) feszültséget generáló zéró összegű játéknak látja, amely lehetetlenné teszi a kompromisszumot. A probléma rendezését az is hátráltatja, hogy az ellentétes álláspontok képviselői között nem folyik érdemi párbeszéd; a nyelvi helyzetről folyó diskurzusban vagy csak az egyik, vagy kizárólag a másik oldal véleménye jelenik meg (Chernenko 2011: 50).

Ebben a helyzetben kellene megtalálni azt a nyelvpolitikai modellt, amely révén esély van a kérdés békés rendezésére.

Irodalom

- Alekseev, Vladimir 2008. *Бегот от Европы? Кто и как противодействует в Украине реализации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств*. Харков: „Факт”.
- Arel, Dominique 1995. Language politics in independent Ukraine: Towards one or two state languages? *Nationalities Papers* 23(3): 597–622.
- Assessment 2010. Assessment and Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities on the Draft Law "On Languages in Ukraine" (No. 1015-3). The Hague, 20 December 2010.

[http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=38474]

- Besters-Dilger, Juliane 2011. Нація та мова після 1991 р. – українська та російська в мовному конфлікті. In: Андреас Каппелер ред. *Україна. Процеси націотворення*. Київ: Видавництво „К.І.С.”, 352–364.
- Besters-Dilger, Juliane 2009. Language Policy in the Mass Media. In: J. Besters-Dilger ed. *Language policy and language situation in Ukraine: Analysis and recommendations*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 243–286.
- Besters-Dilger, Juliane 2012. Сучасна мовна політика України та її оцінка європейськими установами. *Мова і суспільство* 3: 170–179.
- Bilaniuk, Laada 2003. Gender, Language Attitudes, and Language Status in Ukraine. *Language in Society* 32: 47–78.
- Bowring, Bill 2009. International Standards and Obligations, and Ukrainian Law and Legislation. In: J. Besters-Dilger ed. *Language policy and language situation in Ukraine: Analysis and recommendations*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 57–100.
- Bowring, Bill 2014. The Russian Language in Ukraine: Complicit in Genocide, or Victim of State-building? In: Lara Ryazanova-Clarce ed. *The Russian Language Outside the Nation*. Edingurgh: Edingurgh University Press, 56–78.
- Chernenko, Hanna 2011. Прогнозування мовного конфлікту як соціолінгвістичне завдання (на прикладі мовної ситуації в Україні). *Мовознавство* 2: 47–56.
- Konserpció 2010. *Концепція державної мовної політики*. Схвалено Указом Президента України від 15 лютого 2010 р. № 161/2010. [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/161/2010>]
- Csernicskó István 2013. *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Csernicskó István – Fedinec Csilla 2015. Nyelvpolitika határon: a 2012-es ukrajnai nyelvtörvény elő- és utóéletéről. In: Márku Anita, Hires-László Kornélia szerk. *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Ungvár: Autdor-Shark, 206–238.
- Fedinec Csilla 2014. Új szavak és kifejezések Ukrajna-szótárunkba. *Új Egyenlítő* II(5): 38–41.
- Goodman, Bridget 2009. The Ecology of Language in Ukraine. *Working Papers in Educational Linguistics* 24(2): 19–39.
- Hodinka 2014. Megvan az új nyelvtörvény tervezete. *Kárpátalja.Ma. Kárpátaljai magyar hírportál*. 2014. március 13. [<http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/megvan-az-uj-nyelvtorveny-tervezete/> – 2015.03.31.]
- Janmaat, Jan Germen 2000. *Nation-Building in Post-Soviet Ukraine: Educational Policy and the Response of the Russian-Speaking Population*. Amsterdam: Netherlands Geographical Studies.
- Korostelina, Karina V. 2013. Mapping national identity narratives in Ukraine. *Nationalities Papers* 41(2): 293–315.
- Kresina, Iryna – Yavir, Vira 2008. Проблеми імплементації норм міжнародного права у національне законодавство про мови. In: Maiboroda et al eds. 2008: 190–204.
- Kulyk, Voldymyr 2006. Constructing common sense: Language and ethnicity in Ukrainian public discourse. *Ethnic and Racial Studies* 29(2): 281–314.
- Kulyk, Volodymyr 2011. Language identity, linguistic diversity and political cleavages: evidence from Ukraine. *Nations and Nationalism* 17(3): 1–22.
- Kulyk, Volodymyr 2014. What is Russian in Ukraine? Popular Beliefs Regarding the Social Roles of the Language. In: Lara Ryazanova-Clarce ed. *The Russian Language Outside the Nation*. Edingurgh: Edingurgh University Press, 117–140.
- Kuzio, Taras 1998. *Ukraine: State and Nation-building*. London: Routledge.

- Maiboroda, Oleksandr et al eds. 2008. *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- Maksimovtsova, Karina 2013. *Contemporary Debates over Language Policy regarding Ethnic Minorities in Latvia and Ukraine: The Discourse of Russian-Language Press*. Bielefeld–St. Petersburg: Working Papers 2013, № 2.
- Masenko, Larysa 2007. *(У)мовна (У)країна*. Київ: Темпора.
- Polese, Abel 2011. Language and Identity in Ukraine: Was it Really Nation-Building? *Studies of Transition States and Societies* 3(3): 36–50.
- Radevych-Vynnycky, Yaroslav 2013. Актуальний історизм і проблема мовних прав в Україні. *Мовознавство* 5: 61–67.
- Ruda, Olena 2012. *Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі*. Київ: Інститут української мови НАН України.
- Shemshuchenko, Yurii – Horbatenko, Volodymyr 2008. Законодавство про мови в Україні: хронологічний моніторинг, класифікація, понятійна основа. In: Maiboroda et al. eds. 2008: 157–173.
- Shevchuk, Hanna – Trach, Nadiya 2009. Мовна політика після помаранчевої революції. *Майстеріум* 37: 97–104.
- Shumlianskyi, Stanislav 2010. Conflicting abstractions: language groups in language politics in Ukraine. *International Journal of the Sociology of Language* 201: 135–161.
- Shyshkin, Viktor 2013. Мова як складник державотворення. *Мовознавство* 2–3: 221–231.
- Stepanenko, Viktor 2003. Identities and Language Politics in Ukraine: The Challenges of Nation-State Building. In: Farimah Daftary – François Grin eds. *Nation-Building Ethnicity and Language Politics in transition countries*. Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative–Open Society Institute, 109–135.
- Taranenko, Oleksandr 2007. Ukrainian and Russian in contact: attraction and estrangement. *International Journal of the Sociology of Language* 183: 119–140.
- Tóth Mihály – Csernicskó István 2014. *Tudományos-gyakorlati kommentár Ukrajnának az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvényéhez*. Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.
- Ulasjuk, Iryna 2012. The Ukrainian Language: what does the future hold? (A Legal Perspective). In: Antoni Milian-Massana ed. *Language Law and Legal Challenges in Medium-Sized Language Communities. A Comparative Perspective*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 25–51.
- Vyshniak, Oleksandr 2009. *Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз)*. Київ: Інститут соціології НАН України.
- Zaremba, Olekdandr – Rymarenko, Serhi 2008. Роль зовнішніх чинників у політизації мовних проблем. In: Maiboroda et al eds. 2008: 258–280.
- Zhurzhenko, Tatiana 2014. A Divided Nation? Reconsidering the Role of Identity Politics in the Ukraine Crisis. *Die Friedens-Warte: Journal of International Peace and Organization* 89 (2014) 1–2: 249–267.

Language laws in Ukraine (1989–2014)

Our paper will present how Ukraine political elite wished to settle the language issue by adopting the law regulating the use of these two languages (Ukrainian and Russian). By comparing and analyzing four language acts, it will be made clear what priorities the elite in power had when adopting the said legal acts. The legal acts to be analyzed are Ukraine's laws:

- On Languages in the Ukrainian Soviet Socialist Republic (1989–2012).
- On Ratification of European Charter for Regional or Minority Languages (2003–).
- On the principles of the state language policy (2012–).
- On the Development and Use of Languages in Ukraine (draft – 2014).

The analysis will make the trajectory of the Ukrainian language policy transparent from the last years in the Soviet Union until the first military conflicts in 2013/2014.